

N. IORGA

Trei zile în Basarabia

B. INST. ISTORIE
A. R. S. R.

II
15 I -
B

Tipografia „Lupta”, N. Strollă,
Str. General Budișteanu No. 8.
București. (Casă proprie) 1926.

LEI 5.—

N. IORGA

Trei zile în Basarabia

Tipografia „Lupta”, N. Strollă,
Str. General Budișteanu No 8.
București. (Casă proprie) 1926.

TREI ZILE IN BASARABIA

Mal basarabean innecat în ape de inundație, care aici nu-și mai aruncă valurile asupra terasamentului, ci se răsfată larg, liniștit ca în locuri luate statornic în stăpînire. De-asupra puzderia frunzișoarelor rotunde, făcînd aproape o pinză verde, fragedă și între ele se răsfată rotunda floare plină a nufărului alb, potir de foi groase bătute, ori punctul de aur al floricelelor mărunte care-i sînt vasale.

Prin sălciile cu trunchiuri chinuite, cu luciile frunze palide atîrnînd a jale se zbat mari păsări albe venite de de-asupra Prutului; între ramurile despletite, ele se trudesec stîngaciu neizbutînd a-și ascunde trupul plin.

Vechea linie rusească pe traversele-i puse pe pămîntul gol se întinde drept de-alungul șermei, trecînd peste prăpăstii, pe poduri șubredă de lemn, pe cînd alături grupe de muncitori, conduși și ajutați de soldați, taie malul de lut în terase și deschid drum largii linii cu podurile înalte de oțel, semn mîndru al stăpînirii românești revenite pe pămîntul ei de drept.

Locuințe rare în marginea lanurilor de porumb, zdrene fete cu picioarele goale în polcuțe și rochii de cit cu colori șterse privesc la trecerea trenului.

Innaintea și după Reni, a căror siluetă rusească de trufașe biserici urite se păstrează neatinsă, trecutul de acum opt — numai opt ani pare deplin îngropat. El amintește ciudata șosea cu panglicuța centrală de pavaj solid, foarte îngust, dar mai ales casele distruse de războiu și revoluție — una din ele cu turnul de lemn răsturnat ca un osîndit care și-a primit gloanțele 'n piept — și mai ales uriașul cimitir de locomotive stricate pe coastele cărora se șterg de ploii slovele chirilice. Abia cîte o șăpcuță. Toți, până la Evreii cari schimbă hîrtii de bancă pe peroanele gărilor, s'au învățat cu pălăria europeană. Și nu se aude decît românește de jur împrejur.

Dar ceia ce se desface mai limpede, ca simbol al venirii nouă, e soldatul. Bine îmbrăcat, el are în ochi flacăra de conștiință a misiunii pe care o îndeplinește aici. El comandă și el apără. Și aceasta se simte din fiecare privire, din fiecare gest al lui.

* * *

De aici Bugeacul.

E plin de roadă anul acesta și, alături, de floare. Bielsugul a adus bucuria sau măcar mîngîierea în căsuțele de chirpiciu galben, lăsate de obicei, supt coperișul jos de trestie, fără acoperișul senin al varului. La cîrciuma de înfățișare orientală se discută afaceri. În curțile devenite arii caii calcă snopii desfăcuți; uneori sînt înhămați la un vălătuc, la o căruță, la o sanie pe care o conduce copilul. Femeile vîntură paiele și umplu de praf blond întregul cuprins al micii gospodării.

Cu toată lipsa de apă bună — se bea în gări un greșos lichid opac —, pomi, dar mai ales sălcii cu crengile rotunjite ghem și salcîmi s'au prins pretutin-

deni, în curți chiar sau pe întinderea cîmpului de lut ori de nisip.

Și, până departe, Cahulul, apoi Ialpușul, care începe ca un braț de mare, își răsfată apa de argint în care de pe luntri se întind năvoadele.

* * *

Și aici a fost un trecut care s'a dus. Din Tatarlicul uriiților Nogal cu fața boțită au rămas numele. Cutare haltă se chiamă : Hagi Abdul — ierte-l Allah pe Mongolul care și-a înfipt aici parii cortului de pîslă ! Casa de chirpicu, atîta de smerită, durată de mîni dibace în a frămînta glodul bugecean, e moștenirea celui care s'a dus fără urmă. De la el vine dragostea, grija pentru vastele cirezi de vite albe, roșii, negre, care-și încearcă pașii în cozile ghiolurilor. Tot de la el turma de oi așternută ca un mușchiu pe coaja pămîntului ars de soare.

La femei, ulcioarele sprijinite în echilibru pe coromislă, tulpanul legat supt bărbie și fluturînd pe spate, sîială în mers și în ținută.

Atît. Iar de la Rușii oficiali — nimic.

* * *

Caut deșertul și nu-l găsesc. Aceiași floare pe cîmp, același ogor de roadă. Numai ici și colo coaja galbenă e acoperită de scurta iarbă a oilor.

La stații se coboară încet proprietari cu cizme ; cite un țeran rus, cu șapcă și mustăți rare, stă pe o bancă. Dar tipul tare, plin al țeranului moldovean supt căciula țuguiată, domină, și al fetei cu părul netezit în jurul obrazului rotund și cu o floare împlîntată în cozi.

Și acum trecem pe lîngă un imens lagăr de porumb ca în părțile cele mai fertile ale țerii, pe cînd, în marginea liniei, scarii ridică mărețe flori roșii și, cu păpă-

dia galbenă și coada șoarecului albă, cu busuiocelel albastru, nesfîrșitele imortele rid din strălucitori lor ochi vineții.

Pe muchi, sprintena căruța cu căluțul mărunț, aleargă.

* * *

Valul lui Traian se ivește prin dunga-i sămănată de movile. Un sat cu casele albe e lipit de coasta din față. Și de-acum înaintea drumul se strecoară printre astfel de păreți scrijelați de hotarele ogoarelor. Jos, unde inundația se retrage lăsînd ierburi pleoștite în noroiu și pămînt crăpat supt căldură, bălăria de stepă se răsfață, ori într'o neregulă capricioasă ori în mă-tăsoase învăluri lucii. O lume de păsări își are aici lăcașul: sperioase rațe care bat pripit, în stol fugar, din aripioarele albe, smerite lișițe rotungioare cu pliscul plecat spre pămînt, calmi cocostirci filosofici procedînd la strîngerea broaștelor din mlaștini, pe cari și le chitesc de la înălțimea vastului lor zbor planat, vulgare ciori gata să se prindă de orice pradă, și chiar, ici colo, șoimi dirji cu sînge ca de pradă pe gușa umflată. Trenul zburătăcește o clipă această lume răs-fățată de bielsugul peștilor, care se lasă apoi, hoț mare lîngă hoț mic, fără rivalitate, la masa comună.

* * *

O tovarășie pentru pine o formează și oamenii din aceste locuri. La Traian-Val, la Taraclia, pe locul marilor centre dispărute ca Tentul, Rusia a grămădit amatori, din toate neamurile, de mîncare grasă. S'a alcătuit astfel un tip general de colonist, care comunică numai în vorbirea vulgară a limbii stăpînului. El se înfățișază în nesfîrșite variante: de la proprietarul de țară cu șapcuța elegantă, haine de postav fin și

neînălțuratele cizme, de la purtătorul uniformei românești prin gări, de la doamna blondă în largi stofe albe, până la flecuștețul de fetiță cu codicioanca de cînepă, care se ceartă pe lei cu călătorii, la vînzarea harbului rece, până la țeranul de îmbrăcăminte anonimă, cu pălăria pe ochi sau șapca pe ceafă, care leagă zdrențe disparate de toate colorile cu briul ce se tirie.

Apoi catapeteasma de dealuri scade, terenul se egalizează, albele răsfirări de sate dispar la înceata urcare spre Nord.

Mori de vînt de sistem turcesc ; case de același tip cu acoperișul greu de țiglă ; țerani cu ochelari și țerance în fuste de oraș ; colonia începe. Omul abstract, plugarul de duzină, anonimul etnic pe care Roma slavă a Rusiei l-a sămănat aici în pustiu, în pustiu prin nelucrare, atît de larg încă și azi, cu mîna ei imperială, darnică de pămînturi furate.

Aici sînt Nemiți. Aiurea Lipoveni și tot felul de neamuri în marginea vastelor pămînturi nelucrate pe care le mănîncă buruiana grasă, sau a lanurilor de porumb care nu par a se mai sfîrși.

Sate fără haltă, cu oameni înrădăcinați fără o idee netedă a Statului din care fac parte.

* * *

Cum linia ne duce până spre mijlocul Basarabiei, avem acuma pe costișe marile sate vechi prospere, cu casele albe, purtînd adesea coperișuri roșii, între livezile cu copaci aleși.

Se recunosc lesne stratele culturale după aspectul caselor. Locuința luminoasă, primitoare, înflorită de un zîmbet, cu cerdacul sprijinit pe stîlpi, une ori delicat sculptați, — am observat și un fel de disgrățios cafas închis între dinșii—, cu ferestrele mărgenite de dungi

albastre, e de la vechii Moldoveni. De la Tatari bucătăria de ciamur supt stuhul buhos. Tot de la ei pivnița exterioară, avînd sus o încadrare de piatră cu niște bombițe ca pe pietrele unui cimitir musulman. Așijderea și cuptorul de pămînt, grosolan făcut, de mîni grăbite, stîngace. Iar Rusia dă acoperișurile de țiglă sură-albăstrie, unele și din 1924, purtînd în mari litere cirilice anul și inițialele proprietarului, dar mai ales marea, căpăținoasa biserică, a cării cupolă umflată ca o ceapă în plină maturitate face un contrast așa de dispăcut cu liniile clasice ale încadrărilor de uși și ferestre și ale pilaștrilor.

Iar omul, vag, neîngrijit, zdrențaros și pleoștit, are de la stăpîinii de ieri, ca să nu apară într'o cămașă înnegrită, blusa roșie sau mai adesea albastră, tăiată fără cea mai mică grijă de cochetărie și eleganță. Pe cap îi e indiferent ce pune și cum pune. Instinctul de frumuseță nu-l afli nici la femei.

* * *

La Basarabeasca, punct de legătură între linii, nevoile acestui centru de circulație au creat o insulă de românism cult în marginea grupului de Evrei speculanți de la Romanovca, strivitor pentru cele două mahalale creștine.

Pentru copiii din stație, peste o sută, este o școală anume, cu un tînăr învățător din Huși. La restaurant pe păreți o oroare patriotică: «*Visul Dorobanțului*», cu un ridicul cap mustăcios din căciula căruia răsare însăși România Mare, chipurile Regelui și Reginei binecuvîntînd de sus, din medalioane!

* * *

De aici linia Cetății-Albe apucă spre Nord-Est peste pășuni și lanuri de porumb. E un tip general moldovenesc, cu mai puțină energie și varietate în linii.

Satele sînt mai toate străine. În fund, la Tarutino Germanii își au centrul, cu gimnasiu: în fiecare an până acum tineret cult de acolo venia în număr mare la cursurile mele de vară. La Anciocrac, odată Borodino, se înalță coșurile unei fabrici luminate cu electricitate și cocheta gară în stil secesionist rusesc e plină cu fete în albe toalete de vară, „Șvăboaice“, foarte bucuroase cînd li se vorbește în limba lor. Întregul grup își datorește ființa occidentalismului, „europeanismului“ lui Alexandru I-iu, Cesarului rusesc biruitor asupra Cesarului frances Napoleon. Lingușirea și recunoștința s'au unit pentru a face ca aici harta însăși să cînte gloria victoriilor din depărtatul Vest, Leipzig, La Fère Champenoise, Paris. Cîți din locuitorii de azi mai știu originea acestor eroice nume din epopeia plină de glorie și de durere!

Se lasă noaptea cu o jumătate de lună palidă în cerul limpede. Cîmpia pare prinsă toată într'un fir de beteală nesfîrșit de ușor pe care un gest ar ajunge ca să-l ridice spre izvorul de lumină. O pace imensă. Ți-e rușine de vulgaritatea mașinei care te duce lăsînd în urmă cadrul convorbirilor și risetelor banale și semnul de amintire al cojilor de pepene. Apoi în vagoanele chior luminate ultimul dintre rezistenții la oboseală adoarme. Vom sosi abia spre unu' la Cetatea-Albă.

* * *

După așa de buna primire a prietenilor și autorităților — părintele Tăureanu, fost senator în Parlamentul Unirii, Polihronie, directorul liceului de băieți, administratorul Traian Mardan, harnicul, pasionatul cercetător istoric Avakian —, străbatem în noaptea tîrzie orașul umed de o recentă și neașteptată ploaie. Mari case banale, de înfățișare veche îngrădesc strade ca de

obicei pe aici, foarte largi, roatele alunecînd pe nisipul brăzdat în toate sensurile. Un ceaiu înviorază trupurile obosite, și pe geam a doua zi se joacă raze de soare.

Intăia grijă e să vedem Cetatea, aceia despre care în vremea fără speranțe și fără încredere — și cine ar fi putut prevedea minunea, Nemesis pedepsitoarea? — o cercetam în trecutul ei, adunînd fapt de fapt din cursul secolelor pentru a-i lega povestea schimbătoare, dar totdeauna măreață și tragică.

Nefiind pe o înălțime, cum o înfățișează unele stampe vechi, de construcție imaginativă, trebuie să fii aproape de dînsa ca s'o vezi de pe uscat. Cătina și buruienile, scaii și spinii acopăr zidurile exterioare, de o construcție care se pare a fi mult mai nouă. Dincolo de risipa lor șanțul, foarte adînc, taie până în argilă stratul superior de nisip fin. Șuviți de apă se mai incolăcesc în profunzime. În dosul acestei brazde largi, piatra galbenă, solidă, scoasă din malurile Nistrului, clădește straturile ei acumulate până la mari înălțimi, isprăvindu-se prin dantelele crenelurilor dărăpănate.

Răsăritul n'are o așa de formidabilă operă de apărare. Trei civilizații au trebuit să lucreze pentru a o lăsa, cu neputință de distrus, celei de a patra, a Turcilor otomani, cari, afară de urite moschee și de unele mici detalii, n'au făcut decît să păstreze ce era necesar unei mici garnisoane, menită să dispară la cele d'întăiu ciocniri cu o Rusie organizată european. Avem a face cu un milenar proces de tehnică militară, absolut impunătoare și, în același timp, de un perfect echilibru artistic, întregul apărînd ca un coronament de stînci palide al malului blond.

Din maiestoasa poartă veche, de mult s'a smuls

stema, găsită în dărîmături și mutată la Odesa, a vechilor Domni moldoveni, cari veniseră să restaureze clădirea bizantină, refăcută de comandanții genovesi în Marea Neagră. Undeva numai, sus, în stînga e frontonul sculptat al unei ferești.

Soldații noștri, comandați de un colonel, marinarii „Bazei navale“ stau astăzi de pază între zidurile. — între „muri“, zice vechea pisanie, — cari cuprinseseră pe pîrcălabii și ostașii urmașilor lui Alexandru-cel-Bun și pe aceia ai lui Ștefan-cel-Mare. În cele trei curți pecetluite, în colțuri cu formidabile bastioane, în parte numai sfîșiate de ghiara distrugătoare a vremilor, buruiana coaptă, răspîndind pulberea-i fină galbenă, e însă singura locuitoare. De pe palidele pletre în cimentul cărora e prinsă toată rămășița sfărîmată a ruinelor antice, mortar înroșit, ca de sînge, de fragmentele mărunte ale amforelor elenice, s’au șters, afară de slabe urme ale unui înveliș roșietec, turcesc poate, tencuielele de odinioară. Nimic din încadrările de uși și ferești așa de bine păstrate pe alocurea la Hotin. Porțile au fost smulse din țîșnile care ele înseși, roase de rugină, au căzut; s’au tăiat în atîtea locuri groasele bîrne de stejar, sprijinoare. Dar une ori resturile de lemn închise între pietre au frîngii prinse cu piroane a căror destinație nu apare limpede.

Intr’un colț, d. Avakian și comitetul pentru conservarea Cetății, care i-a restituit glacișul și a înlăturat postul de tragere la țintă și cisterna de petrol, au făcut de-asupra pivnițelor fără fund, supt bolțile rotunde, de evidentă construcție bizantină, o odăiță de muzeu ale cărei ferești se deschid asupra albastrului Liman, larg ca o Mare. Alături, zace o frîntură de cadru, cu liniile deosebit de elegante.

Jos, apa linge ultimele pietre rostogolite din ziduri

și puternica proptea nouă adausă de zelul păstrătorilor de astăzi. De sus cad neconținut măcinăturile de vase roșii și negre, așchiile de sticlă antică irisată. Colo iese din mal o bucată din greceasca Tyras — de unde pentru Turanici numele de Turla al Nistrului —, în simple linii de piatră indigenă. Marmura a fost cărată aiurea, ca la pragul „bisericii grecești“. Monede pare că se mai culeg numai cu greutate.

După cățărutul pe muchi acoperite cu iarbă lunoasă, pe capricioase puncte de sprijin ale pietrei ruinelor, sîntem sus la nivelul porții pe care la 1484, după ce ultimii pîrcălabi isprăviseră toate mijloacele de împotrivire și trupurile zăceau îngrămădite topindu-se de căldură în ziua de vară, Turcii lui Baiezyd al II-lea intrară, inaugurînd o stăpînire care trebuia să ție mai mult ca trei sute de ani, Nici de aici, de pe latura cealaltă, enorma îngrămădire de pietre îngrijit tăiate nu face impresia măreției sale incomparabile.

La biserica grecească, atribuită lui Ștefan-cel-Mare—afară de clopotnița alipită în față, — și păstrînd paraclisul unde legenda pune întăiul mormînt al mucenicului Ioan-cel-Nou mutat de Alexandru-cel-Bun, de la Genovesi, încă stăpîni, în Suceava lui.

Totul e prefăcut și spoit în colori tari, cu solemni sfiniți naivi, purtînd inscripții slavone Numai într'un colț o veche piatră, poate din al XVII-lea veac, are această inscripție grecească: (anul lipsește)

„în luna lui Iulie, aici zace robul lui Dumnezeu Ioan al lui Panaioti cîrmaciul“. E împodobită cu doi chiparoși de jale, întocmai ca în lespezile funerare ale Orientului musulman.

La biserica armenească, zidire lungăreață, joasă, în mijlocul unei vaste curți năpădite de buruieni, fără

pomi, cari de fapt cresc cu greu aici, și fără flori, ne așteaptă surprinderi. Cele d'întăiu elemente ale edificiului pot fi foarte vechi, căci Cetatea-Albă a fost de la sfîrșitul secolului al XIII-lea, ca și Caffa, un centru armenesc important. Din lunga-i existență biserica păstrează mai multe pietre de mormînt de un mare interes, și prin inscripțiile publicate în traducere românească — în curînd în facsimile — de d. Avakian și prin ornamentele stilisate — chiparoși, une ori aplecați a plîngere — sau copiate după florile și frunzele naturii. În interior, pe lîngă copii slabe de tablouri occidentale din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, adesea cu delicate cununițe de argint-săpat pe capetele sfinților, cîteva legături de metal — una și cu pietre scumpe — care, fără îndoială de pe la 1400—500, sînt de cea mai fină execuție, ca admirabilul Hristos pe cruce, cu care s'ar putea mîndri orice muzeu.

Orașul nou păstrează și el multe amintiri din vremea turcească, prin zidurile de piatră unsă cu lut care înconjură casele, prin caldarîmul neregulat care acopere ulițele. Se păstrează chiar casa joasă, sprijinită pe proptele de piatră, în care *murahazii* de la 1826 au încheiat vestita convenție de la Akkerman prin care s'au smuls Turcilor Domnia pe viață a Voevozilor noștri și făgăduiala unui Regulament Organic. E necesară o inscripție pe aceste ziduri, astăzi proprietatea unui particular. În curtea căsuței un cîine ne latră speriat, un copil îl întrece în spaimă, pe cînd o doamnă la fereastă înșiră cărțile de joc ca pentru o gîcire a viitorului.

Venirea rusească a dat căsărmi, clădiri oficiale —, una din ele e liceul de fete, care de sigur are nevoie de alt local —, ca și școli: liceul de băieți e un edi-

ficiu alături de care cu greu am putea pune un altul ca spațiu, igienă și perfectă adaptare. Culoarul care-l încunjură e scaldat în lumină. Până în cele mai mici amănunte e o grijă de material și de lucru care face cea mai mare onoare și ziditorilor și supraveghetoriilor. Orașul are și o școală normală.

Oamenii bogați de pe vremuri și-au ridicat ici și colo masive locuințe în cărămidă aparentă gălbuie, fără lustru, care dă o înfățișare ștearsă și tristă; nimic nu subliniază mulgrile, care se pierd în această lincezeală a tonului.

Oraș creat oficial, vechiul Akkerman al Țarului n'are mahalale și, deci, nici Moldoveni de obârșie. Aceștia s'au împrăștiat, s'au pierdut. Nu sînt nici cartiere evreiești ca în părțile de sus ale Basarabiei. Ansamblul are supt raportul național un caracter anonim și rece.

Până la Unirea cu România, pe aici se scurgeau spre Odesa fructele, vinul și alte produse ale Basarabiei-de-Sud. Acuma acest debușeu e cu totul închis. Coasta din față e dușmană, și doar dacă de vre-o doi ani încoace se cruță bombele și incursiunile. Mării negustori de vinuri, cu pivnițele pline, dau faliment. Statul nu caută noi locuri de vînzare, și cele două trenuri personale pentru călători abia pot servi comerțului. E aici o întreagă operă de întreprins, dar pentru această administrația n'ar trebui să fie aservită politicianismului în continuă fierbere. Trebuie să se înțeleagă că în Basarabia n'a venit încă vremea egoiselor lupte de partid și că orice bunăvoință și orice putere trebuie puse în valoare.

* * *

La cîțiva kilometri mai departe pe malul Mării e

satul Șaba, de fapt Șabag, ale cărui rosturi sînt vrednice de tot interesul.

Odată așezare tătărăscă, părăsită, cu vechile-i vii păraginite al căror trunchiu era „gros ca un copac“. Locuitorii musulmani se împrăștiară. Era vremea cînd Alexandru I-iu își urmăria idealul de prefacere a Rusiei, nouă și vechi, după modelul Apusului, pe care politica lui de învingător îl domina. Crescut de ace La Harpe al cărui curs de literatură mucezește de mult în biblioteci fără niciun cetitor, dar care a fost un nobil spirit de „filosof“ binefăcător, Împăratul a vrut să arate stima pentru acest învățator al său și chemîndu-i compatrioții la destelenirea noii provincii în părțile ei pustiite prin exodul tătărăsc. Un om întreprinzător, nebiruit în urmărirea planurilor sale, îi servi pentru aceasta, Elvețianul Tardent. Cu ajutorul bunilor Moldoveni expropriați, se întemeie, nu fără multe greutăți, colonia de vieri, care, în cițiva ani, ajunsese prosperă în jurul bisericii ei calvine. Din căsuțele cu coperișul de stuf și șindrila de la 1840 încă se făcu, pe ambele laturi ale largii și frumoasei străzi, colecția de castele și de puternice gospodării, care trezește admirație pentru munca ordonată a acestor oameni, capabili de a trece cu izbîndă prin toate greutățile.

Pentru noi e o plăcere să auzim pe malul Nistrului sunetele armonioase ale limbii franceze. Une ori ea   vorbită cu un accent rusesc, și chiar cu oarecare greutate. Căci, după Alexandru I-iu, sistemul se schimbă. Vecini germani fură impuși, și satului rusesc de alături, cu mindra biserică în stil moscovit, i se dădu toată îngrijirea. Limba de administrație deveni cea rusească. Caracterul oriental ajungea, cu toate noile imigrări, să domine pe cel de la început.

Astăzi, germanismul înaintează conștient și solidar, sprijinindu-se pe o întreagă organizare, în acest Sud basarabean, contra insulei franceze. N'avem dreptul de a stavili niciun progres al naționalităților cuprinse în Statul nostru. Dar e o datorie să ajutăm pe cei cari samănă prin graiu și spirit mai mult cu noi. Și Elvețienii de la Șaba merită și concursul Statului și al societății românești.

Cu atât maț mult, cu cît buna lor stare materială e, de la închiderea granițelor și de la deprecierea monedei, serios amenințată. Vieri, cari n'au unde-și vinde produsele, ei trebuie susținuți. Și pentru aceasta e necesar să-i întrebăm întâiu pe dînșii ca să știm direcția în care li putem fi de folos.

* * *

Pe alt drum, spre Volintirovca — să zicem Volintiri, — mare sat moldovenesc la Nistru cu 11.000 de locuitori, biserică mare, iarmaroc și secție a Ligii Culturale, cu bibliotecă și musei, acestea din urmă operă a maiorului ardelean, a administratorului venit și el tot din Ardeal, a preoților și a tinerei învățătoare ab-solvente a școlii mele de misionare.

Nu e un drum, ci vechiul șleau, tăind larg șesul, fără a coborî piatră în nisipul și luturile lui. El trece pe lângă cîmpi secerate în cari movilițele de grîu tăiat zăbovesc din lipsa vitelor, vîndute în anii de cumplită secetă, și pe lângă porumburi în margenea cărora joacă milioane de musculițe flămînde. Suim și coborim printr'o regiune de blînde dealuri cu totul lipsite de pomi; în lina lor rotunjire, ele samănă în mai puțin vioiu și variat cu luncile moldovene ale Siretiului.

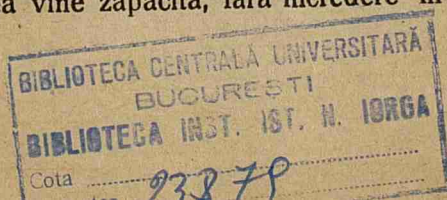
Satele sînt foarte rare, dar de mari proporții. Rar cîte unul de Moldoveni. Incolo, Germanii, Ucrainieni

de la Staro-Cazaci (Cazacii Vechi), Cațapii au folosit cîmpiilor de hrană. Țerani din generație în generație, cei d'întăiu lasă pe unul din ai lor la cîmp, ceilalți întrînd la meșteșuguri sau înălțîndu-se către profesiile libere. Din vechile sate se formează noi așezări, toate cu aceleași largi ferme, cu aceleași vite alese, cu aceleași cooperative și cu aceleași vechi datine (se treieră cu caii ca și în satele românești, bulgărești sau rusești).

Pe drum, căruțele cu cai duc gospodari cu șapcuțe, în haine fără culoare, cu cizme, obrazul adesea mîncat de o barbă neîngrijită; femei groase sînt cocoțate în fundul căruții. Toate acestea arată soliditate, bielșug, muncă, dar pitorescul, frumuseța lipsesc prea mult. Aiurea unde nu e desrădăcinată, rasa germană e are — și în ce proporție!

La Volintirovca, preotul cel tînăr se plînge public, în cuvîntarea ce-mi ține, de stricăciunea morală de după războiu: lipsă de respect pentru autorități, nefrecventare a bisericii, mărturii false, certe și bătăi. Cei de față sînt însă oameni de toată omenia. Văd cu plăcere pe lingă surtuțele rusești fără culoare un frumos port țărănesc alb. Biserica are încă buzduganul și unul din steagurile căzăcești: celălalt a fost luat de un domn colonel „pentru Museu“ vor fi fiind la Museu Militar din București? Celalt preot îmi vorbește de haosul produs prin înoirea calendarului bisericesc; măsura electorală a ministrului de Interne a înrăit și mai mult situația: preoții sînt învinuiți că au vîndut legea, catolicilor, bisericile sînt pustii; au fost de două ori Paștile, și hramurile nu se mai țin. E un desastru moral pe lingă cel material, venind din anii de lipsă, cînd nu s'a luat nicio măsură eficace de ajutor; la iarmaroc lumea vine zăpăcită, fără încredere în ban.

Ne întorcem pe alt drum, care taie țara cale de saizeci de kilometri, cu întâlnirea unui singur centru, un adevărat tirgușor, Bairamcea, vechiu cuib fătărăsc, asezat lângă gîrla împuțită Hagi-derè, adevărată cultură de broaște. Șoseaua — dacă se poate zice așa — e brazdată parcă anume, și, lucrîndu-se la telegraf, un stîlp e lăsat în curmezis; fără o mișcare desperată a șoferului ne zdrobiam de dinsul. La trecerea riulețului, mașina rămîne înfiptă în adîncul milului putred.

Tirgușorul se străvede prin noapte în față, cu pomii și turnurile lui. Apelul la Secția de jandarmi — cari, trebuie să spun, aici și aiurea s'au arătat disciplinați și omenoși — e zădarnic: în sat nu sînt cai sau vite de ajutor. Dar o legiune de cobolzi bărboși cu șapci și pantaloni albi răsare pe negreața cîmpului. Poartă înrîngii și lopeți. „Ce cai“, strigă unul în rusește; „eu sînt mai tare decît calul“. Și picioarele goale întră adînc în nămol, pentru ea mașina să fie liberată. Prețul: trei sute de lei în mină și o cameră spartă de înrîngii, Ceata învingătorilor pleacă în triumf spre sat.

* * *

După ropote de ploaie, cum, spune cineva, de ani de zile n'a pomenit acest Bugeac, plecăm, supt picurile triste care se înviersunează, spre Bugaz, spre gura Nistrului, punctul unde limanul se unește cu Marea.

Din luciul golfului pe care-l străbatem cu șalupa pusă binevoitor la dispoziție de Basa navală, cetatea apare în toată puterea și frumuseța ei fără păreche. Liniile se desfășoară atît de depline încît ai ideea că nimic n'a căzut din zidurile ei gălbui-sure, că ea e păzită și locuită de oamenii ei din vremuri, că în curțile netede străjerii Moldovei lui Ștefan stau sprijiniți în sulite, că guri de tunuri sînt prinse în deschi-

zăturile rotunde, că pircălabii comandă în cămările bastioanelor și în paraclis preotul se roagă pentru norocul creștinătății, că steagul ce filiiie în vînt e acela, cusut cu aur, al Sfîntului Gheorghe luptătorul.

În față se răsfireă căsuțele de sat ale Ovidiopolului, cu pretențiosul nume legat de falsa legendă a prezenței poetului la Tyras, nu la Tomi. Pe deal se răstignesc negrele aripi ale morii de vînt, și din tîrg turnurile bisericii se ridică albe. Acolo e republica moldovenească, satele fiind, până la Dubăsari, românești, cu numele adesea corespunzînd celor de dincoace. De acolo, prin luntrile de pescari, vin știri și îndemnuri, care fac pe cîte unul, ca pe învățătorul de dăunăzi, să treacă dincolo pentru a găsi miseria; acolo se fac slujbele după vechiul calendar ca să îngenunche pe mal credincioșii Basarabiei „catolicisate“. Acolo stă primejdia și se pregătește amenințarea. „Să o nfrunțăm“, zice părintele Tăureanu, „nu numai cu armele, ci cu iubirea acestor oameni“.

Limanul, încrețit de ușoare valuri, e, supt nori, de un verziu lăptos. Rari pescăruși albi se răpăd la pradă spre țarmuri; e atîta hrană doar mai departe, în largul Mării!

Două luntri de pescari își umflă pinzele la noi; la Ruși una singură se strecoară lingă mal. Incolo e nesfîrșită liniște. La dreapta, livezile, viile coloniștilor din Șaba, cupola satului rusesc dau viață țărmului jos.

Și, cînd ajungem, după un ceas de plutire, la Bugaz, cu frumosul sanatoriu de copii al d-nei Pelivan, cu vilele care adăpostesc pe dd. Vaida și Ciobanu, farul, care servește și de turn de observație, anunță Marea, vasta Mare, a altora dar și, din vechiu, a noastră.

Pe plaja de nisip, din care cresc lungi ierburi mă-

tăsoase, valurile au sămănat larg, ca niște flori de piatră, scoicile vietăților ei care au murit.

* * *

La întors, satele pe care le acopere noaptea răsar în cîmpia de roadă, puternice colonii străine din opera lui Alexandru I-iu La Fère, Arcis Sur-Aube (Arciz) cu drumul spre sîngerosul Tatar-Bunar. Ce nebunie să predici bolșevismul, moartea bogaților, anularea proprietății pămîntului, acestor gospodari cu pasiunea ogorului și a banului! Niciodată teoria fanatică n'a fost mai oarbă decît în lovitura de acum trei ani.

Și spre noaptea care vine, trenul, care nu poate servi această proprietate agricolă, se tirăște mizerabil. Natura e un farmec în acest „pămînt tătărăsc“ cu sclipiri de Orient depărtat. Un cîmp întreg e numai lori violete care îl îmbracă într'un veșmînt de coloare ametistului. Și, cînd amurgul vine, cerul are brazde roșii ca niște răni proaspete. Neînțeleș de mult supt seninul spălat de ploaie înfirzie ceasul misterios care e dorul de a mai trăi al zilei ce moare.

In zori vom fi la Galați.

VERIFICAT
1987

